

علمای لرستان و آیت الله العظمی مرعشی نجفی (۲)

میرزا علی سلیمانی بروجردی *

چکیده

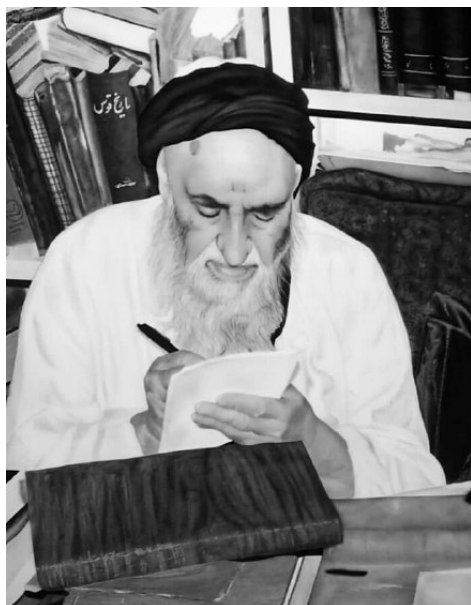
تلاش نویسنده در نوشتار پیش رو بر این امر است تا به اختصار فهرستی از ۴۱ تن از عالمان لرستان را که با آیت الله مرعشی نجفی ارتباط مکتوب داشته اند و با آیت الله مرعشی به آنها اظهار نظری کرده اند، ارائه دهد. این مقاله برگرفته از کتابهای دیگر نگارنده در باب علمای لرستان به ویژه کتاب منتشر نشده «علمای لرستان و آیت الله مرعشی نجفی» است. وی در راستای تحقق این هدف، در مقابل هر یک از اسامی، نوع ارتباط در قالب نامه، مکتوب یا هر نوع سند دیگر، را ذکر کرده و سپس در ذیل نام شخص، به معرفی سند پرداخته و در انتها، مختصری از شرح حال آن عالم را بیان کرده است.

کلیدواژه ها

لرستان، علمای لرستان، آیت الله مرعشی نجفی.

* دانش آموخته حوزوی و پژوهشگر آثار دینی.

درآمد

مرحوم آیت الله مرعشی نجفی یکی از شخصیت‌های علمی و مراجع اربع بعد از وفات آیت الله سید حسین طباطبایی بروجردی در قم بودند، و در طول عمر شریف خود، خصوصاً در زمان مرجعیت شان تا زمان وفات، نامه‌ها، تقریظات بر کتاب‌ها و اسناد مکتوب فراوانی از خود به جای گذاشتند که اکنون در گوشه و کنار این کشور پهناور اسلام پراکنده شده و همگی مفصل می‌خواهد تا این اسناد جمع آوری شود.

این مقال بر آن است که فهرست و ترجمه‌ای مختصر از ۴۲ تن از عالمان و بزرگان لرستانی که با ایشان ارتباط مکتوب داشته، و یا آیت الله مرعشی نسبت به آنها اظهار نظری کرده، را خدمت خوانندگان عزیز ارائه دهد. در مقابل اسامی فهرست، نوع ارتباط (که مثلاً نامه، مکتوب یا هر نوع سند دیگری بوده) آورده شده و در ادامه در ذیل نام شخص، نوع سند در یک پاراگراف معرفی و در آخر مختصری از شرح حال آن عالم بیان شده است. هدف از نگارش این فهرست این است که اگر از علمای لرستان اجازه، نامه، سند و خاطره و... در رابطه با آیت الله مرعشی نجفی موجود است و به نحوی به دست نگارنده نرسیده، با ارسال آن به نگارنده و درج آن با نام آن شخص، بتوان اثر کامل و جامعی در اختیار مشتاقان قرار داد.

۱ - سید احمد طاهری خرم‌آبادی (۱ نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه: احوالپرسی و ارسال پول از طرف حضرات آیات: شیخ روح الله کمالوند خرم

آبادی و علمای طاهری خرم آباد و در نامه از آیات: سید اسماعیل طاهری خرم آبادی و سید یدالله طاهری خرم آبادی و سید ابوالقاسم طاهری خرم آبادی و سید نجم الدین طاهری خرم آبادی نام برده شده است، نامه تاریخ ندارد.

- حجت الاسلام و المسلمین سید احمد طاهری خرم آبادی فرزند حاج سید رحیم در سال ۱۲۸۵ ش در خرم آباد به دنیا آمد. مقدمات علوم دینی را در زادگاه خود نزد آیت الله سید ابوتراب جزایری خرم آبادی آموخت، آنگاه به قم مهاجرت کرد و دروس سطح و خارج خود را نزد آیات عظام: سید شهاب الدین مرعشی نجفی، شیخ عبدالکریم حایری یزدی، سید ابوالحسن رفیعی قزوینی، سید حسین طباطبایی بروجردی تکمیل نمود. او در ایام اقامت در قم ارادت فراوانی به آیت الله بافقی داشت و مراتب دوستی و رفاقت آنها زبانه زد شده بود. وی در ادامه به زادگاه خود بازگشت و تا آخر عمر خود منشأ خدمات اجتماعی فراوان گردید.^۱

۲ - شیخ احمد کروبى الیگودرزى (۳ نامه و يك استفتاء از آیت الله مرعشى و جواب آن)
- موضوع نامه اول: نامه در جواب پیام تسلیتی است که آقای کروبى برای آیت الله مرعشى فرستاده و متن آن تشکر از تسلیت و دعا برای آقای کروبى و سلام رساندن به آقا زاده ایشان حجت الاسلام و المسلمین شیخ مهدى کروبى است. متأسفانه تاکنون متن نامه تسلیت آقای کروبى یافت نشده است.

- موضوع نامه دوم: در جواب نامه آقای کروبى نوشته شده و از نرسیدن پول برای نان طلبه‌ها گله شده است. متن نامه آقای کروبى تاکنون یافت نشده است.

- موضوع نامه سوم: نامه پیرامون احوال پرسى و سفارش فرزند وی حجت الاسلام و المسلمین شیخ مهدى کروبى به پدر مى باشد.

- موضوع استفتاء: پیرامون سجده سهو در نماز است.

- حجت الاسلام و المسلمین شیخ احمد کروبى الیگودرزى در سال ۱۲۷۲ ش / ۱۳۱۴ ق در الیگودرز به دنیا آمد، پدرش محمود خان از خوانین پرنفوذ بلاد بود و بدین جهت تحصیلات مکتبى را با معلم خصوصى گذراند.

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۱۷، ص ۸۰ - ۹۰.

او پس از مدتی به همراه برادرش حجت الاسلام و المسلمین شیخ عباس کروبی برای تحصیلات حوزوی به نجف اشرف مهاجرت و تحصیلات را تا درس عالیه در آنجا سپری نمود، از جمله اساتید او در نجف اشرف آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی می‌باشد. او سپس به بروجرد رفت و مدتی نیز از محضر آیت الله سید حسین طباطبایی بروجردی استفاده کامل نمود، در سال ۱۳۲۰ ش که پدرش از دنیا رفت، تمامی اموال پدر را که در آن زمان (حدود ۸۰ سال پیش) چیزی حدود دو میلیون تومان بود، زیر نظر آیت الله بروجردی در بروجرد و استان لرستان خرج فقرا نمود و تا دوران پیری خود در اجازه نشینی بسر برد. مشایخ اجازه روایت، اجتهاد و امور حسبه او عبارت اند از آیات عظام: سید ابوالحسن اصفهانی، سید حسین طباطبایی بروجردی، سید عبدالله شیرازی، سید محسن حکیم، آقا روح الله خمینی.

وی از ابتدا دارای روحیه مبارزاتی بسیار عالی بود و با مرحوم آیت الله کاشانی و سپس شهید نواب صفوی ارتباط نزدیک داشت و در مبارزات آنها شرکت می‌نمود. در ایام مبارزات انقلاب اسلامی نیز، سالها رنج و تبعید و زندان را به جان خرید و در زمان تبعید امام خمینی اطلاعیه‌هایی در محکوم کردن شاه داد و پس از پیروزی انقلاب نیز انس شدیدی با امام خمینی داشت و نامه‌های فراوانی بین این دو رد و بدل شده است.

او در ۲۰ خرداد ۱۳۶۳ ش در تهران دارفانی را وداع نمود و در همانجا مدفون شد.^۱

۳ - نامه آیت الله مرعشی به اهالی الشتر لرستان (۱ نامه)

- موضوع نامه: نامه در تاریخ ۱۷ ربیع الاول ۱۳۹۹ ق صادر شده و متن آن اولاً شامل تقدیر و تشکر از مردم الشتر به خاطر دفاع از مرجعیت و روحانیت بوده و آنگاه سفارش به آن نموده که افرادی که مباشر دستگاه جور شاه بوده‌اند را مردم الشتر خود مستقیماً مجازات نکنند و به دستگاه قضا بسپارند و در انتها نیز برای مردم آن دیار دعا شده است.

۴ - شیخ ابوالقاسم خزعلی (۱ نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه: نامه در تاریخ ۱۷ جمادی الثانی ۱۳۹۲ ق از تهران صادر شده و موضوع آن

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۷، ص ۱۴۰ - ۱۸۵.

شرح احوالات و مشکلات مالی شدید برای یکی از جوانان تاجر آبرومند تهران است و تقبل آیت الله مرعشی در استفاده از جوهاتی که دست آقای خزعلی بوده و دریافت رسید از طرف آن تاجر تهرانی.

- آیت الله شیخ ابوالقاسم خزعلی بروجردی فرزند حاج غلامرضا بروجردی در سال ۱۳۴۴ ق برابر با ۱۳۰۴ ش در بروجرد به دنیا آمد. بعد از تحصیلات مکتبخانه و درس ابتدایی در سن ۱۰ سالگی با خانواده به مشهد مقدس مهاجرت نمود و بعد از ورود به مشهد به کار بازار مشغول شد، در سن ۲۰ سالگی تحصیلات حوزوی خود را در آنجا آغاز نمود، اساتید وی در درس مقدمات و سطح آیات: شیخ علی اکبر صدر زاده، شیخ محمد رضا دامغانی، محقق قوچانی، سید احمد یزدی، شیخ ابوالقاسم قمی، شیخ مجتبی قزوینی، شیخ هاشم قزوینی، شیخ کاظم دامغانی، شیخ علی اکبر نوغانی، میرزا جواد طهرانی و شیخ غلام حسین بادکوبه‌ای بودند.

پس از هجرت به قم در سال ۱۳۳۳ ش، در درس خارج آیات عظام: سید حسین طباطبایی بروجردی، حاج آقا روح الله خمینی، سید محمد حجت کوهکمری، سید محمد تقی خوانساری، علامه سید محمد حسین طباطبایی، شیخ جواد خندق آبادی حاضر و به درجات عالیّه نائل آمد.

وی از خطبای بسیار مبرز و از مبارزین مشهور انقلابی بود و از آثار علمی وی می توان از این آثار نام برد:

- ۱ - تقریرات کتاب صلاة آیت الله بروجردی؛ ۲ - شرح عینیه ابن ابی الحدید معتزلی؛
- ۳ - تفسیر سوره فاتحة الكتاب؛ ۴ - رساله ای پیرامون ولایت فقیه؛ ۵ - اسانید کتب اربعه (۴ جلد)؛ ۶ - تربیت از دیدگاه قرآن؛ ۷ - تفسیر سوره جمعه؛ ۸ - ترتیب سوره های قرآن به ترتیب نزول؛ ۹ - مقدمه بر کتاب «خورشید غدیر».

وی در ۲۵ شهریور ۱۳۹۵ ش برابر با دوم ذی الحجه ۱۴۳۶ ق در تهران دار فانی را وداع و پس از تشییع باشکوه در تهران و مشهد در جوار حضرت رضا علیه السلام بخاک سپرده شد.

۵ - سید ابوتراب جزایری خرم آبادی (فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون ایشان)

- متن فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون ایشان: جناب آقای حاج احمد شجاع پور در این باره می گوید: «روزی بنده در خدمت مرحوم حاج آقا حسین جزایری و حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی بودم، مرحوم آیت الله مرعشی نجفی به آیت الله جزایری فرمودند: (اجازات اجتهاد مرحوم حاج آقا ابوتراب نزد بنده قرار دارد، من اجازاتی را که علمای وقت به حاج آقا ابوتراب داده‌اند را خوانده‌ام، با توجه به نوع اجازات اجتهادی که برای ایشان صادر شده است، بعضی از این اجازات تعجب و حیرت مرا برانگیخته است. مرحوم آقای سید محمدکاظم یزدی صاحب کتاب «عروه»، آقای آخوند کفائی و مرحوم شیخ اسماعیل محلاتی از جمله اشخاصی هستند که به مرحوم حاج آقا ابوتراب اجازه اجتهاد داده‌اند».^۱

- آیت الله سید ابوتراب جزایری خرم آبادی فرزند آیت الله سید ابوالقاسم موسوی جزایری خرم آبادی در سال ۱۲۹۱ ق برابر با ۱۲۵۳ ش در خرم آباد به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی و سطح را در زادگاه خود نزد علمای آن دیار از جمله آیات: سید ابوالقاسم جزایری خرم آبادی (پدرشان) و میرزا صالح لرستانی آموخت، آنگاه به بروجرد مراجعت کرد و دروس سطح را در آنجا تکمیل نمود.

سپس در سن ۲۳ سالگی به نجف اشرف مهاجرت کرد و دروس خارج خود را نزد آیات عظام: شیخ محمد اسماعیل محلاتی نجفی بروجردی، سید محمدکاظم طباطبایی یزدی، آخوند ملا محمدکاظم خراسانی تکمیل کرد و از هر سه استاد خود اجازه اجتهاد دریافت نمود. وی در این زمان یکی از هم‌مباحثه‌ای‌های مرحوم آیت الله سید حسین طباطبایی بروجردی بود. در سال ۱۳۳۳ ق به زادگاه خود خرم آباد بازگشت و حوزه علمیه‌ای تشکیل داد و شاگردانی عالم و فاضل همچون آیات: حاج آقا روح الله کمالوند خرم آبادی، سید عیسی جزایری، سید حیدر طاهری خرم آبادی و ... را تربیت نمود.

وی در خرم آباد هم نفوذ بسیار بالایی در دستگاه حکومتی داشت و هم محبوبیتی والا در بین تمام طبقات مردم و از این رو در نظم و امنیت شهر بسیار کوشا و اثرگذار بود.

۱ علما در روشنای تاریخ، محمد سیف زاده، ص ۵۶۶.

سرانجام در ۱۰ ذی الحجة سال ۱۳۶۶ ق برابر با ۲۹ آبان ماه ۱۳۲۶ ش در خرم‌آباد دار فانی را وداع گفت و پس از تشییعی باشکوه پیکر ایشان به قم منتقل و پس از اقامه نماز آیت الله سید حسین طباطبایی بروجردی در قبرستان «نو» بخاک سپرده شد.^۱

۶ - سید ابوظالب طاهری خرم‌آبادی (فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون ایشان) - متن فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون ایشان: حجت الاسلام والمسلمین سید محمد صالح طاهری خرم‌آبادی در این باره می‌گوید: «آیت الله آقا نجفی به من گفتند: «تا جایی که در خاطرمان مانده، وقتی وارد نجف شدم، یک سید بلندقد سیاه چرده، به نام آقا سید ابوظالب که در ادبیات خیلی وارد بود را دیدم، خوب عده‌ای از مردم خرم‌آباد به نجف می‌روند و از ایشان دعوت نموده و او را به عنوان ملا و آقا به خرم‌آباد آورده و در این شهر متوطن می‌شوند). - آیت الله سید ابوظالب طاهری خرم‌آبادی فرزند سید قاسم در حدود سال ۱۲۴۵ ش در خرم‌آباد در خانواده‌ای اصیل به دنیا آمد.^۲ پس از گذراندن دوران طفولیت، مقداری از مقدمات دروس حوزوی را در زادگاه خود خرم‌آباد فراگرفته و آنگاه به بروجرد مهاجرت نمود و ادامه دروس مقدمات و سطح خود را در آن شهر تکمیل نمود. سپس برای ادامه تحصیلات خود رهسپار نجف اشرف گردیده و تحصیلات خود را نزد بزرگان علمای آن شهر مقدس تکمیل تا به درجات عالیّه نائل آمد.

صاحب کتاب گنجینه دانشمندان در این باره می‌نویسد: (معظم له نفوذ کلام عجیبی در میا عشایر و خوانین لرستان داشته، به طوری که خوانین و عشایری که از حکومت‌های وقت حساب نمی‌بردند از ایشان حساب برده و در فرمانش مطیع بودند)^۳.

از آثار و تألیفات او دیوان اشعار اوست که هنوز به چاپ نرسیده، عاقبت پس از عمری انجام وظیفه و تبلیغ و ارشاد مردم در ۱۰ ربیع الثانی سال ۱۳۶۳ ق برابر با اول خرداد ماه ۱۳۲۳ ش در محله «درب دلاکان» خرم‌آباد دار فانی را وداع نمود و به دیار حضرت حق

۱ علمای ایران در شهرهای لرستان، ج ۱۳، ص ۱۰۰ - ۱۴۰.

۲ علما در روشنای تاریخ، محمد سیف زاده، ص ۱۸۷.

۳ لرستان به روایت اسناد ساواک، ص ۱۳۳.

پیوست و پس از تشییع و مراسمی باشکوه با حضور مردم خرم آباد، عشایر قدرشناس، کارکنان اداری صاحب منصبان نظامی خرم آباد در قبرستان «خضر» در خاک آرمید.^۱

۷ - سید امیر محمد حسین علوی طباطبایی بروجردی^۲ (۱) نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه: نامه در تاریخ ۲۲ ذی‌الحجه ۱۳۸۱ قمری صادر شده و موضوع آن ارسال یکی از تألیفات خود که تازه چاپ شده برای آیت الله مرعشی - ظاهراً با توجه به تاریخ نامه و سال چاپ کتاب خاطرات آیت الله العظمی بروجردی این کتاب باشد - و ابراز نگرانی از بی مهری های بعضی از آقایان از آیت الله مرعشی نجفی.

۸ - حاج آقا روح الله کمالوند خرم آبادی (۲) نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه اول: نامه در تاریخ ۱۲ جمادی الاول سال ۱۳۸۱ قمری صادر شده و موضوع آن دعا برای آیت الله مرعشی و ابراز نگرانی از کسالت و بیماری ایشان است.

- موضوع نامه دوم: نامه در تاریخ ۶ صفر ۱۳۸۳ قمری صادر شده و موضوع آن احوال پرسى و معرفی آیت الله سید محمد صالح طاهری خرم آبادی به آیت الله مرعشی می باشد.

- آیت الله حاج آقا روح الله کمالوند خرم آبادی فرزند حاج رضا خرم آبادی فرزند حجت الاسلام والمسلمین حاج میرزا کمالوند خرم آبادی است که در سال ۱۳۱۹ ق در خرم آباد به دنیا آمد.

مقدمات و مقداری از سطح را در خرم آباد نزد آیات: سید ابوتراب جزایری خرم آبادی،

سید غلامرضا موسوی نحوی امام النحاة خرم آبادی، شیخ محمد تقی شیخ الاسلام خرم

آبادی، شیخ عبدالرحمن لرستانی، سید غلام رضا مصطفوی شاهرخی صدری خرم آبادی،

سید خلیل موسوی خرم آبادی آموخت.

آنگاه به بروجرد مهاجرت کرده و دروس سطح و خارج خود را نزد آیات عظام: شیخ

محمد حسین غروی بروجردی، سید حسین طباطبایی بروجردی، سید فخرالدین احمدی

طباطبایی بروجردی و شیخ علی تالهی بروجردی تکمیل کرد.

۱ علمای ایران در شهرهای لرستان، ج ۱۴،

۲ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی گردد.

در ادامه به سال ۱۳۳۸ ق به نجف اشرف مهاجرت کرده و مدت يك سال از درس آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی و شیخ عباس قمی استفاده تام نمود، ولی به علت بیماری نجف را ترك و به اراك مهاجرت کرده و در سلك شاگردان آیت الله شیخ عبدالکریم حایری یزدی درآمد و پس از مهاجرت استاد و شیخ خود به قم، ایشان نیز به قم مهاجرت نمود. وی در سال ۱۳۰۸ ش با توجه به اینکه يك مجتهد کامل و جامع بود، قم را ترك و به زادگاه خود بازگشت و حوزه علمیه خرم آباد را تأسیس و از بسیاری از اساتید و علمای قم برای تدریس به خرم آباد دعوت نمود. آیت الله کمالوند ارتباط خوبی با امام خمینی داشت و از شخصیت‌های با نفوذ در خرم آباد برای مسائل سیاسی و انقلابی امام بود. سرانجام وی در ۱۸ اردیبهشت ۱۳۴۳ ش در بیمارستان در تهران دار فانی را وداع و پس از تشییع باشکوهی در قم در مسجد بالای سر حضرت معصومه «سلام الله علیها» بخاک سپرده شد.^۱

۹ - سید حسین طباطبایی بروجردی (۵ نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه اول: نامه تاریخ ندارد ولیکن از متن نامه مشخص است که در زمان اقامت آیت الله بروجردی در بروجرد نوشته شده و نامه نیز در جواب نامه و درخواست‌هایی از آیت الله مرعشی است که متأسفانه تاکنون نامه آیت الله مرعشی یافت نشده است. متن نامه شامل سخنانی پیرامون سید حسین بروجردی و نسب ایشان از علمای بروجرد مدفون در بروجرد و نکاتی پیرامون چند کتاب نسب‌شناسی منجمله عمده الطالب است.

- موضوع نامه دوم: چندین جواب به عربی است به سؤالاتی که آیت الله مرعشی از آیت الله بروجردی پرسیده‌اند. متن کامل و تحقیق شده این این نامه، توسط دانشمند گرامی دکتر عبدالحسین طالعی در شماره مجله شهاب چاپ شده است.

- موضوع نامه سوم: نامه در تاریخ ۲۹ رمضان ۱۳۶۹ ق صادر شده و موضوع آن احوال‌پرسی و دعا برای آیت الله مرعشی است و در جواب نامه آیت الله مرعشی نوشته شده است. متأسفانه تاکنون اصل نامه آیت الله مرعشی یافت نشده است.

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۸، ص ۲۰۳ - ۲۵۰.

- موضوع نامه چهارم: نامه در ۲۹ رمضان ۱۳۷۲ ق صادر شده و موضوع آن که پیرامون ضعف مزاجی شدید آیت الله بروجردی، عدم توانایی در زیارت حرم حضرت معصومه (سلام الله علیها)، شرکت نکردن در مجلسی که مورد نظر آیت الله مرعشی بوده و دستور دادن ایشان که مجلس به همان منوال سال‌های گذشته ادامه پیدا کند. نامه در جواب نامه آیت الله مرعشی نوشته شده است. متأسفانه تاکنون اصل نامه ایشان پیدا نشده است.

- موضوع نامه پنجم: نامه در تاریخ ۱۷ ذی القعدة ۱۳۷۲ ق صادر شده و موضوع آن فرستادن مبلغی پول برای آیت الله مرعشی است. و نوشته شده که توضیح پیرامون پول را شفاهاً حجت الاسلام و المسلمین شیخ محمدحسین احسن بروجردی به ایشان خواهد گفت. نامه در جواب نامه آیت الله مرعشی نوشته شده که متأسفانه تاکنون اصل نامه ایشان یافت نشده است.

۱۰ - سید حسین جزایری خرم آبادی (۱ نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه: نامه پیرامون احوال‌پرسی و ارسال يك چك برای آیت الله مرعشی از طرف جامعه روحانیت لرستان برای رفع مشکلات وقت حوزه علمیه می‌باشد، نامه به امضای آیات: سید عیسی جزایری خرم آبادی، سید حسین جزایری خرم آبادی و سید عماد الدین جزایری خرم آبادی رسیده است.

- آیت الله سید حسین جزایری خطیب خرم آبادی از علمای معاصر خرم آباد و از خطبای به نام آن دیار بود که در خرم‌آباد به دنیا آمد. مقدمات را در زادگاه خود نزد علمای آن دیار از جمله آیات: سید عیسی جزایری خرم آبادی تکمیل کرد و آنگاه به قم مهاجرت کرد.

او در قم دروس سطح را تکمیل و چندین سال از دروس خارج فقه آیات عظام: سید حسین طباطبایی بروجردی و سید شهاب الدین مرعشی نجفی استفاده تام را نمود. در ادامه به زادگاه خود بازگشت و تا آخر عمر شریف به اقامه جماعت و تدریس و تبلیغ احکام دین اشتغال داشت و از خطبای نامی کشور به شمار می‌آمد.

۱۱ - سید حسین حسینی بروجردی (فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون ایشان)

- متن فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون ایشان: این مرجع عالیقدر شیعه در حاشیه بر نخبه

المقال می نویسد: (هو العلامة السيد حسين جمال الدين؛ بن العالم الجليل السيد محمد رضا الحسيني البروجردی؛ الفقيه الاصولی، الحكيم الرجالی، المفسر الاديب، الشاعر البارع)^۱.

- سيد حسين حسینی بروجردی فرزند سيد محمد رضا حسینی بروجردی در ۲۳ شوال سال ۱۲۳۸ ق^۲ در بروجرد به دنیا آمد. نسبش با ۲۷ واسطه به امام سجاد علیه السلام می رسد. وی دروس مقدمات و سطح و خارج را در زادگاه خود نزد آیات عظام: سيد محمد رضا حسینی بروجردی، ملا اسدالله مجتهد بروجردی، سيد شفيح جابلقی بروجردی، سيد جعفر كشفى بروجردی، ملا علی مجتهد بروجردی آموخته و به درجات عالی رسید. آنگاه به نجف اشرف مهاجرت کرده و محضر آیات عظام: شيخ محمد حسين اصفهانی، شيخ محمد حسن نجفی صاحب جواهر، شيخ محمد حسين صاحب فصول، شيخ حسن كاشف الغطاء را درك نموده و به مدارج بالای علمی نایل آمد. سپس به زادگاه خود بروجرد بازگشت و تا آخر عمر شریف به تدیس و تألیف و تحقیق و دیگر وظایف علمی پرداخت.

از آثار و تألیفات ایشان کتابهای ذیل را می توان نام برد: ۱ - نخبة المقال فی علم الرجال (۲ جلد)؛ ۲ - تفسیر صراط مستقیم (۶ جلد)؛ ۳ - تفسیر سوره اعلی؛ ۴ - تفسیر آیه نور؛ ۵ - المستطرفات فی الکنی و الالقاب؛ ۶ - التعليقات فی الاصول؛ ۷ - دیوان اشعار؛ ۸ - مقياس الدراية فی الاحكام و الولاية؛ ۹ - تعليقات بر تفسیر بیضاوی؛ ۱۰ - رسالة الامر بالشيء لا يقتضى النهی عن ضده ام لا؛ ۱۱ - اللوامع؛ ۱۲ - شرح بر کتاب خلاصة الحساب. آیت الله شيخ غلامرضا مولانا بروجردی درباره سال وفات ایشان می نویسد: (تاریخ وفات مرحوم سيد حسين را با اختلاف نگاشته اند: آیت الله مرعشی ۱۲۷۷ ق نوشته است، نویسنده فهرست کتابخانه رضوی وفات او را مردد بین ۱۲۷۷ ق و ۱۲۸۴ ق آورده است، نویسنده فهرست کتابخانه مدرسه فیضیه قم وفاتش را در سال ۱۲۷۷ ذکر نموده است.

۱ حاشیه نخبة المقال خط آیت الله مرعشی نجفی.

۲ گفتار بعضی اهل رجال که میلاد ایشان را ۱۲۲۸ ق دانسته اند خلاف آنچه که خود او در «نخبة المقال» می گوید، می باشد.

در لغت نامه دهخدا^۱ حرف حاء وفات سید حسین را سال ۱۲۷۶ ق ذکر و در جای دیگر همان کتاب ۱۲۸۴ ق برابر با ۱۸۶۷ میلادی یاد کرده است.
ماده تاریخی در وفاتش گفته‌اند:

بدر سماء العلم و الرجال و نجم العلم غائب فی حال

ماده تاریخ وفات در مصرع اخیر است و آن جمله «و نجم العلم غائب» می‌باشد، ولیکن با دقت اگر حساب کنیم، این جمله با هیچ يك از گفته‌های فوق موافق نیست، زیرا ما قبل «باء»، «واو» کلمه «غائب» اگر «یاء» حساب کنیم که نماینده عدد ۱۰ باشد، مطابق است با ۱۲۸۳ ق و اگر «الف» حساب کنیم که نماینده عدد يك باشد مطابق است با ۱۲۷۴ ق.
مگر آنکه جمله «نجم العلم غائب» بدون حرف «واو»، ماده تاریخ باشد و «غائب» نیز با «یاء» خوانده شود که در این صورت مطابق است با ۱۲۷۷ ق و کلمه «حال» مدت عمر او می‌باشد که ۳۹ سال است).^۲

پیکرش از بروجرد به نجف اشرف منتقل و در آن خاک پاک دفن گردید، البته چنانکه در قبل نیز گفته شد استاد حسین حزین بروجردی نگاشته است که پیکر ایشان در قبرستان صوفیان (پارک صامت کنونی) در خاک آرمیده است.^۳

۱۲ - سید حسن طاهری خرم آبادی (۱) نامه به آیت الله مرعشی و جواب آن

- موضوع نامه: پیرامون شروع شدن ماه مبارک رمضان و درخواست نصیحت برای طلاب و علمایی که به تبلیغ و ترویج دین به شهرستان‌ها می‌روند و تجلیل از مقام امام خمینی است. نامه تاریخ ندارد.

- جواب آیت الله مرعشی: جواب در تاریخ ۲۷ شعبان ۱۳۸۴ ق است و ایشان در متن نامه به تجلیل از امام خمینی و جریان تبعید ایشان پرداخته و با ذکر آیه «نفر» به بیان مقام تبلیغ و وظایف يك مبلغ در آن بهره‌رسانی پرداخته‌اند.

۱ لغت نامه دهخدا، حرف حاء، ص ۶۴۶.

۲ تاریخ بروجرد، غلامرضا مولانا بروجردی، ج ۲، ص ۳۶۴.

۳ علمای ایران در شهرهای لرستان، ج ۹، ص ۱۲۰ - ۱۹۰.

- آیت الله سید حسن طاهری خرم آبادی فرزند حجت الاسلام و المسلمین سید حیدر طاهری خرم آبادی در اول خرداد سال ۱۳۱۷ ش در خرم آباد به دنیا آمد. در سن نه سالگی پدر دانشمند خود را از دست داد و تحت سرپرستی عمویش حجت الاسلام و المسلمین سید احمد طاهری خرم آبادی قرار گرفت. مقدمات را در نزد عموی دانشمند خود و آیت الله سید حسین جزائری خرم آبادی طی نمود و آنگاه به قم مهاجرت کرده و دروس سطح خود را نزد آیات: شیخ علی اکبر هاشمی، شیخ باقر کنی، شیخ محمد تقی ستوده اراکی، حسین شب زنده دار، ناصر مکارم شیرازی، شیخ علی مشکینی، عبدالجواد جبل عاملی، سید محمد باقر سلطانی طباطبایی بروجردی، شیخ حسین علی منتظری نجف آبادی، شیخ جعفر سبحانی تبریزی، سید مصطفی محقق داماد، شیخ ابوالقاسم خزعلی آموخت. وی در ادامه دروس خارج فقه و اصول را در محضر آیات عظام: سید حسین طباطبایی بروجردی، حاج آقا روح الله خمینی، شیخ مرتضی حایری یزدی، سید محمد محقق داماد، سید محمد رضا گلپایگانی، شیخ حسن فرید اراکی تکمیل و به درجات عالییه اجتهاد نائل آمد. همچنین دروس معقول و عرفان را نزد آیات: سید محمد حسین طباطبایی تبریزی، شهید شیخ مرتضی مطهری، سید مصطفی خمینی، شیخ ابراهیم امینی نجف آبادی، عبدالله جوادی آملی فرا گرفت.

از تألیفات وی کتابهای ذیل را می توان نام برد:

- ۱ - رساله فی صله الرحم؛ ۲ - رساله فی مقدار المهر؛ ۳ - اسلام و مسائل اجتماعی؛
- ۴ - ولایت فقیه در کلام شیخ اعظم انصاری؛ ۵ - ولایت فقیه و مسائل اجتماعی؛ ۶ - جهاد در قرآن؛ ۷ - رساله فی عموم حجیة البینة؛ ۸ - رساله فی ذبیح اهل الكتاب؛ ۹ - المنابع المالیه للحکومة الاسلامیه؛ ۱۰ - الجهاد و....

وی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی مسؤلیتهای متعددی را بر عهده گرفت که از جمله آنها می توان به: ۱- نماینده مجلس خبرگان رهبری، ۲- نماینده امام در امور حج و زیارت، ۳- نماینده امام در سپاه، ۴- نماینده امام و رهبری در پاکستان، ۵- سرپرست حوزه علمیه پاکستان، ۶- عضویت در شورای بازنگری قانون اساسی از طرف امام، ۷- عضویت در هیئت

رئیس‌مجلس خبرگان، ۸- امام جمعه موقت تهران، ۹- عضو تشخیص مصلحت نظام، ۱۰- عضویت در جامعه مدرسین حوزه علمیه قم اشاره کرد.

سرانجام وی در ۱۶ شهریور ۱۳۹۲ ش دار فانی را وداع نموده و در حرم مطهر حضرت معصومه (سلام الله علیها) آرام گرفت.^۱

۱۳ - سید حسن بحرالعلوم نجفی بروجردی الاصل (۱ نامه به آیت الله مرعشی) - موضوع نامه: تاریخ نامه ۲۴ رمضان ۱۳۸۵ قمری است و پیرامون رویت هلال ماه شوال نگاشته شده است.

- آیت الله سید حسن بحرالعلوم فرزند آیت الله سید ابراهیم بحرالعلوم فرزند سید حسین بحرالعلوم فرزند سید محمد رضا بحرالعلوم فرزند علامه سید مهدی بحرالعلوم نجفی بروجردی می‌باشد که در سال ۱۲۸۲ ق در نجف اشرف به دنیا آمد.^۲

تحصیلات مقدماتی خود را نزد علمای وقت نجف از جمله پدر دانشمندش آقا سید ابراهیم بحرالعلوم آموخته و آنگاه در درس خارج آیات عظام: آخوند ملا محمدکاظم خراسانی، سید محمدکاظم طباطبایی یزدی، شیخ الشریعه اصفهانی و شیخ عبدالله مازندرانی تکمیل و به درجات عالی علمی نائل آمد.

عاقبت در ۱۹ جمادی الاول سال ۱۳۹۵ ق در نجف اشرف دار فانی را وداع نمود و در مقبره خاندان بحرالعلوم در نجف اشرف آرامید.

بسیاری از شعرای عرب زبان از جمله آیات: سید جعفر حلی، شیخ محمد صالح محی الدین نجفی، شیخ جعفر نقدی، سید علی نقی نقوی لکهنوی اشعاری را در مدح و یاد در رثای وی سروده‌اند.^۳

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۹، ص ۳۰۵ - ۳۷۰.
 ۲ جدّ اعلی خاندان بحرالعلوم مرحوم علامه سید محمد مهدی بحرالعلوم طباطبایی بروجردی فرزند سید مرتضی علم الهدی طباطبایی بروجردی فرزند سید محمد طباطبایی بروجردی که ایشان در بروجرد مدفون و قبرشان محل زیارت می‌باشد.
 برادر علامه سید محمد مهدی بحرالعلوم یعنی سید جواد طباطبایی بروجردی؛ نیز در بروجرد مدفون قبرشان محل زیارت می‌باشد و بدین ترتیب خاندان بحرالعلوم همگی بروجردی الاصل می‌باشند. به همین دلیل ما علمای خاندان بحرالعلوم را بروجردی دانسته و نام آنها را ذکر کرده‌ایم.
 ۳ علمای ایران در شهرهای لرستان، ج ۱۱، ص ۵۰ - ۷۸.

۱۴ - خاندان حیات الغیبی خرم آبادی (تأیید شجره نامه خاندان حیات الغیبی)

متن تأیید شجره نامه: آیت الله مرعشی نجفی در ذیل شجره نامه خاندان حیات الغیبی خرم آبادی نوشته‌اند: (المشجرة الشریفه بخط وتائید العلامة نسابة آل الرسول، السيد رضا بن علي الموسوي الغریفی الشهیر بالصانع النجفی طاب ثراه وكان من فحول علم النسب له تألیف فی علم النسب. حرره الداعي شهاب الدين المرعشي النجفي في جمادي الثانية ۱۳۸۸).^۱

۱۵ - دکتر جلال عبده بروجردی (۱ نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه: نامه در تاریخ ۲۹ تیر ماه ۱۳۴۶ شمسی صادر شده و در جواب پیام تسلیت آیت الله مرعشی نجفی برای ارتحال پدر دکتر جلال عبده بروجردی یعنی مرحوم حجت الاسلام والمسلمین دکتر شیخ محمد عبده بروجردی است و موضوع آن دعاگویی برای آیت الله مرعشی و تقدیر و تشکر اجرای اوامر ایشان می‌باشد.

- دکتر جلال عبده بروجردی فرزند حجت الاسلام والمسلمین شیخ محمد عبده بروجردی در سال ۱۳۲۷ ق در تهران به دنیا آمد. تحصیلات حوزوی و سپس دانشگاهی خود را در تهران و قم در رشته‌های علوم سیاسی در دانشگاه پی‌گیری و به درجات عالییه و شهرت در این موضوع نائل آمد. پس از تحصیلات ابتدائی در مدرسه فردوسی و شرف مظفری، تحصیلات متوسطه را در دارالفنون به پایان رساند و پس از آن وارد مدرسه عالی حقوق و علوم سیاسی شد. در سال ۱۳۰۹ ش موفق به اخذ درجه سیاسی شد و در اداره ثبت اسناد با رتبه سه قضایی به استخدام در وزارت دادگستری درآمد.

پس از آن برای تکمیل تحصیلات، عازم فرانسه شد و موفق به اخذ درجه دکتری حقوق از دانشگاه از دانشگاه سوربن پاریس شد. زمانی که به ایران بازگشت، از طرف دکتر «احمد متین دفتری» وزیر دادگستری وقت، در ۲۲ مهر ۱۳۱۶ ش به ریاست مطبوعات و کتابخانه و سجل جزایی و بعد از آن به عضویت دادستان انتظامی وکلا منصوب گردید.

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۱۷، ص ۵۰ - ۷۰.

سال ۱۳۱۹ ش، زمان نخست وزیری «متین دفتری» وی به مقام دادستان دیوان کیفری رسید. در همان زمان رئیس کل تصفیه و اداره فنی وزارت دادگستری شد. از دیگر سمت‌هایی که وی بر عهده داشت: نماینده ایران در سازمان ملل متحد (۱۳۴۱ ش)، سفارت ایران در دهلی نو (۱۳۴۷ - ۱۳۴۴ ش)، سفارت ایران در رم (۱۳۵۰ - ۱۳۴۷ ش)، رئیس جمعیت طرفداران سازمان ملل متحد در ایران (۱۳۵۱ ش)، مدیر عامل کانون بانک‌های کشور و پس از مدتی عضو هیأت مدیره بانک ایرانیان شد. وی اولین سفیر ایران در کشور نپال بود (۱۳۶۶ ش).

عاقبت نیز در تهران دار فانی را وداع و در همان شهر بخاک سپرده شد.^۱

۱۶ - شیخ جعفر قاضی کمره‌ای بروجردی (فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون ایشان)

متن فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون ایشان: (ومن اخذ لسبق في مجال السباق العلم العليم والخبير الخضم العلامة الشيخ محمد جعفر القاضي الكمره‌ای بتأليفه هذا الكتاب «تحفه سلطاني» ولعمري لقد افاد واجاد واتى بما هم المومل منه والمراد اوضح عن مشكله اتحاد العاقل والمعقول وازاح شبهه الاكل والمأكل واسبغ عن الجزء الغير المتجزى وانار عن مسئلتى اصدر الواحد واحدا وصدور الواحد عن الواحد اقام البراهين الساطعه واستدل بالادله اللامعه على التوحيد بحيث اماط الريب والزيغ عن كل ذي هوى جزاء الله خيرا واناله الاجر شفعا ووترا).

- شیخ محمد جعفر قاضی کمره‌ای بروجردی، فرزند عبدالله فرزند ابراهیم در روستای کمره از اطراف شهرستان بروجرد به دنیا آمد. تحصیلاتش را در بروجرد و اصفهان نزد بزرگان نزد بزرگانی چون: آقا حسین خوانساری، ملا محمد باقر سبزواری، علامه ملا محمد باقر مجلسی، علامه ملا محمد تقی مجلسی، آقا جمال خوانساری تکمیل نمود و آنگاه خود به کرسی تدریس و تألیف در معقول و منقول تکیه زد.

قاضی کمره‌ای بروجردی در اواخر عمر در سال ۱۰۹۸ ق قضاوت اصفهان در زمان شاه سلیمان صفوی را عهده دار شد و از همین جهت او را قاضی می‌نامیدند.

۱ علمای ایران در شهرهای لرستان، ج ۴.

وی پس از علامه مجلسی به مقام شامخ شیخ الاسلامی رسید.

از آثار و تألیفات ایشان به کتاب های ذیل می توان اشاره نمود: ۱ - ذخائر العقبی فی تعقیبات الفرائض؛ ۲ - رساله فی الحکمة الطبیعیه و الالهیه (فارسی)؛ ۳ - رساله فی حکم ولایة الوصی علی نکاح الصغیرین؛ ۴ - حاشیه علی «الروضه البهیة»؛ ۵ - تعلیقات بر «کفایة المقتصد» اثر استادش محقق سبزواری؛ ۶ - تعلیقات فراوان بر «شرح لمعه شهید ثانی»؛ ۷ - رساله ای فارسی در اصول دین و عقائد؛ ۸ - تعلیقات بر شرایع؛ ۹ - تعلیقات بر شرح تجرید؛ ۱۰ - تحفه سلطانی و هدیه مجلس خاقانی؛ ۱۱ - شرح دعای مکسور؛ ۱۲ - ذخائر الدّعوات فی تعقیب الصلوات.

وفات وی در سال ۱۱۱۵ ق در اثنای مراجعت از سفر حج در ارض عراق واقع شد.^۱

۱۷ - میرزا خلیل کمره‌ای جاپلقی (۲ نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه اول: معرفی آقای حاج علی پدرثانی از معتمدین تهران برای مسائلی اقتصادی و اجرایی و اجتماعی در تهران. نامه بدون تاریخ است.

- موضوع نامه دوم: نامه در رجب سال ۱۴۰۱ قمری صادر شده و موضوع آن احوال‌پرسی از مریضی و عمل آیت الله مرعشی بعد از بازگشت از خارج از کشور بوده است و همچنین خبر از عارضه قلبی خودشان و بستری بودن در بیمارستانی در تهران بوده و خبر از ارسال کتاب خود - ملکه اسلام فاطمه سلام الله علیها - بوسیله آقای سید ابوالقاسم سرکلپ است. - آیت الله میرزا خلیل کمره‌ای فرنقی جاپلقی خمینی فرزند ابوطالب کمره‌ای فرزند یوسف کمره‌ای در سال ۱۳۱۷ ق برابر با ۱۲۷۶ ش در روستای «فرنق» در حدفاصل بین الیگودرز و خمین در منطقه جاپلق به دنیا آمدند.

او تحصیلات مقدمات و سطح خود را در اراک و خمین و خوانسار نزد آیات: ملا محمد بیدهندی خوانساری، سید علی اکبر بیدهندی خوانساری، ملا محمد خوانساری امینی، سید احمد جاده‌ای، شیخ عبدالغنی اراکی، سید عباس ادریس آبادی، سید محمد بروجردی اراکی تکمیل نمود.

۱ علمای ایران در شهرهای لرستان، ج ۴.

آنگاه به قم مهاجرت کرده و دروس خارج فقه، اصول و فلسفه را نزد آیات عظام: شیخ عبدالکریم حائری یزدی، میرزا محمد حسین نائینی (در زمان اقامتشان در قم)، سید علی یثربی کاشانی، میرزا علی اکبر حکمی یزدی، سید ابوالحسن رفیعی قزوینی، شیخ محمد رضا مسجدشاهی اصفهانی، شیخ عباس قمی، سید محسن جبل عاملی (در زمان اقامتشان در قم)، میرزا جواد ملکی تبریزی، سید حسین طباطبایی بروجردی تکمیل و به درجات عالیه علم و اجتهاد نائل آمد.

وی در سال ۱۳۱۴ ش پس از ۱۴ سال اقامت در قم به تهران مهاجرت نموده و در مسجد و محراب و تدریس و... تا آخر عمر شریف به خدمتگزاری دین و مذهب حنیف می پردازد.

از آثار و تألیفات او کتاب های ذیل را می توان نام برد:

- ۱- افق وحی (۲ ج)؛ ۲- افق اعلی (۲ ج)؛ ۳- علی و زهرا (ع) سرچشمه آب حیات (۲ ج)؛ ۴- ملکه اسلام فاطمه زهرا(ع)؛ ۵- نهج البلاغه و عالم آسمان و جهان؛ ۶- نهج البلاغه و جنگ؛ ۷- عنصر شجاعت یا هفتاد و دو تن يك تن (۷ ج)؛ ۸- فلسفه غیبت امام زمان (عج)؛ ۹- بیت المقدس و تحول قبله؛ ۱۰- ندایی از سرزمین بیت المقدس.
- او از پیشتازان تقریب بین مذاهب اسلامی و از علمای طبقه اول تهران به شمار می آمد و عاقبت در ۱۵ محرم سال ۱۴۰۵ ق برابر با ۱۹ مهر ۱۳۶۳ ش در تهران دار فانی را وداع گفت و در حرم حضرت معصومه (سلام الله علیها) آرام گرفت.^۱

۱۸ - شیخ فرج الله کاظمی مومیوندی نورآبادی لرستانی (۱) نامه از آیت الله مرعشی

- موضوع نامه: متن نامه پیرامون احوال پرسی آیت الله مرعشی از آیت الله کاظمی نورآبادی بوده که در بیمارستان بستری بودند و ابراز ناراحتی و تأسف از بیماری ایشان نموده‌اند و از حجت الاسلام والمسلمین آقای شریف داماد آیت الله کاظمی نورآبادی که خبر بستری شدن ایشان را داده‌اند تشکر نموده‌اند.

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۱۰، ص ۲۶۰ - ۳۲۰.

- آیت الله شیخ فرج الله مومیوندی نورآبادی لرستانی در سال ۱۲۹۶ ق^۱ در روستای «گلباغی» از توابع نورآباد لرستان چشم به دنیا گشود. در سن ۱۵ سالگی در اثر انقلابی که در درون پیدا کرد به صورت پنهانی تمامی ایل و تبار و ثروت خاندانی خود را رها کرده و برای تحصیلات دینی به نجف اشرف و سامراء رفت و با استفاده از محضر مراجع بزرگ وقف به مراتب عالیه اجتهاد نائل آمد. اساتید وی آیات عظام: میرزا محمد حسین نائینی، سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ احمد کاشف الغطاء نجفی، شیخ محمود طالقانی، آخوند ملا محمد کاظم خراسانی، سید علی حسینی شیرازی بودند و از همه اساتید خود اجازات متعدد اجتهاد دریافت نمود.

آنگاه به دعوت و اصرار مردم لرستان و بزرگان منطقه در سال ۱۳۴۲ ق پس از چهار سال اقامت در نجف اشرف، علی رغم میل باطنی با اصرار استاد بزرگوارش آیت الله نائینی به صورت مأموریت از طرف ایشان به ایران باز گشته و مورد استقبال عامه مردم و سران عشایر مانند غلام رضا خان (والی پشت کوه) و نظرعلی خان طرحانی (حکمران طرحان و دلفان) و یوسف خان امیر بهادر (رئیس طایفه نورعلی و پیشکار امیر اشرف) و رستم خان کاظمی و سایر خوانین میربیگ و خوانین جهانگیری، کریمی، نورعلی، سالاری قرار گرفت، و بدین ترتیب کار بزرگ ارشاد را در خطه لرستان و غرب کشور آغاز می کند.

از آثار علمی ایشان است: ۱ - رساله عملیه منتخب الاصول و الفروع؛ ۲ - حاشیه بر «رساله عملیه» استادش آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی؛ ۳ - رساله ای استدلالی در شرط حیات در مفتی؛ ۴ - رساله ای استدلالی پیرامون انتخاب و کلاء برای مجلس قانونگذاری (که در پاسخ پرسش آیت الله کاشانی نوشته شده است)؛ ۵ - ترجمه گلچین مجموعه ورام؛ ۶ - شرح استدلالی «العروة الوثقی»، (۵ جلد)؛ ۷ - قاعده لاضرر و لاضرار در اصول عملیه؛ ۸ - رساله مسألة الضد؛ ۹ - حاشیه متقن فتوایی بر «العروة الوثقی»؛ ۱۰ - حاشیه بر رساله «منتخب الاصول و الفروع» خود؛ ۱۱ - رساله ای پیرامون نماز جمعه؛ ۱۲ - رساله ای درباره

۱ صاحب کتاب «تربت پاکان قم» سال بازگشت ایشان را ۱۳۵۱ ق و نویسنده کتاب «نام آوران لرستان» سال ۱۳۴۶ ق را ذکر کرده اند که ظاهراً هر دو اشتباه می باشد.

فضیلت علم و علما؛ ۱۳ - رساله‌ای درباره امر فی الشی؛ ۱۴ - رساله‌ای در حرمة حلق الحلیة؛ ۱۵ - حاشیه بر رساله عملیه آیت الله بروجردی و ...

عاقبت این عالم ربانی در روز ۲۰ شوال سال ۱۳۸۱ ق مطابق با ۲۴ اسفند ۱۳۴۱ ش يك هفته قبل از حادثه خونبار مدرسه فیضیه، در شهر کربلای معلا به دیدار حق شتافت.

۱۹ - شیخ فضل الله بربرودی الیگودرزی (سنگ نوشته قبر ایشان به دستور آیت الله مرعشی)

متن نوشته روی قبر به انشاء آیت الله مرعشی: نوشته روی قبر ایشان که به انشاء مرحوم آیت الله مرعشی نجفی بوده است از قرار ذیل است: (قد ارتحل العالم الجلیل و النبیل، العامل الفاضل الکامل، الشیخ فضل الله البربرودی؛ کان من اعیان العلماء و المدرسین...).

- متن فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون ایشان: فرزند ایشان جناب حجت الاسلام و المسلمین شیخ عباس بربرودی در این باره می گوید: (آیت الله مرعشی بسیار با ایشان مرواده داشت، يك روزی که به قم آمده بود به حرم رفتم، زمان درس آیت الله مرعشی بود، حضرت آیت الله از ایشان بسیار احترام کرد و در درس این آیه را تلاوت کردند: «ذلك فضل الله يؤتیه من یشاء»^۱).^۲

- آیت الله شیخ فضل الله بربرودی الیگودرزی فرزند شیخ عباس بربرودی الیگودرزی در سال ۱۳۱۵ ق برابر با ۱۲۷۶ ش در روستی «گندمینه» از توابع الیگودرز به دنیا آمد. دروس مقدمات را در زادگاه خود نزد آیات: ملا لطف علی اسماهوری الیگودرزی، ملا محمد ابراهیم گندومیه‌ای الیگودرزی، شیخ نظام الشریعه آل طاهر جاپلقی خمینی آموخت. آنگاه به اراک مهاجرت کرد و دروس سطح و خارج آیات: سید مصطفی اراکی، و شیخ عبدالکریم حائری یزدی را آموخت و آنگاه همراه استاد خود به قم مهاجرت کرد و دروس آیات عظام: شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمد تقی خوانساری، سید صدالدین صدر اصفهانی، سید حسین طباطبایی بروجردی را استفاده تام نمود و به درجات عالیّه علمی نائل گشت.

۱ سوره مائده، آیه ۵۵ و سوره حدید، آیه ۲۲.
 ۲ بر آستان خوبان، سید مهدی موسوی، ص ۴۱۵.

عاقبت او در ۲۹ ذی القعدة سال ۱۳۹۷ ق برابر با ۲۱ آبان ۱۳۵۶ ش در قم دار فانی را وداع گفت و در گلزار علی بن جعفر علیه السلام آرام گرفت.^۱

۲۰ - شیخ عبدالحسین صاحب الداری بروجردی (تأیید نوشته روی قبر ایشان توسط آیت الله مرعشی)

متن نوشته روی قبر ایشان به انشاء آیت الله مرعشی بوده و متن آن از قرار ذیل است: (هو الباقي قد ثوی في هذا المضجع العالم الجليل والفاضل التبیل حجت الاسلام والمسلمين الحاج ميرزا عبدالحسين صاحب الداري؛ نجل المرحوم الملا علي البروجردي؛ وقد افنى عمره في خدمة المجمع العلمي ببلدة قم وكم له من حق على المشتغلين لاهتمامه بشئونهم حشره الله مع موالیه وكانت وفاته يوم الجمعة، ۳ رجب ۱۳۷۷ هجري قمري).

- آیت الله شیخ عبدالحسین صاحب الداری بروجردی فرزند حجت الاسلام والمسلمین آخوند ملا علی بروجردی در سال ۱۳۰۸ ق برابر با ۱۲۷۰ ش در بروجرد به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را در زادگاه خود نزد پدر دانشمندش آموخت، آنگاه به اراک مهاجرت و دروس سطح را نزد آیات عظام: میرزا محمدعلی خان عراقی، سید نورالدین اراکی، فرا گرفت و با ورود آیت الله شیخ عبدالکریم حائری یزدی به اراک، محضر ایشان را درک و استفاده‌های علمی وافر نمود.

او پس از مهاجرت آیت الله حائری یزدی به قم، به همراه استاد خود به قم مهاجرت کرد و محضر آیات عظام: سید صدالدین صدر اصفهانی، سید محمد تقی خوانساری، سید حسین طباطبایی بروجردی، سید محمد حجت کوه‌کمری را درک و به درجات عالیّه اجتهاد نائل آمد. وی مقسم شهریه و مدیر داخلی حوزه علمیه در زمان آیت الله حائری یزدی بود و از مدرسین به نام به شمار می‌آمد. از شاگردان او می‌توان آیات: شیخ غلامرضا فقیهی بروجردی، شیخ غلامرضا انجدانی اراکی، شیخ رضا حرم‌خانی ابهری، شیخ مهدی قاضی خرم‌آبادی، اعلمی اراکی و... را نام برد.

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۳، ص ۱۳۰ - ۱۶۰.

از خدمات و وظایف او در اداره حوزه علمیه می‌توان به: تقسیم شهریه، مدیریت مدارس، ساخت مدرسه دارالشفاء، پیگیری امور نظام وظیفه طلاب، مسئولیت کتابخانه مدرسه فیضیه، عضو کمیسیون امتحانات و نفوذ در دولت برای راه انداختن کارهای طلاب اشاره کرد. عاقبت وی در ۳ رجب سال ۱۳۷۷ ق برابر با بهمن ماه ۱۳۳۶ ش در ۶۹ سالگی در قم دار فانی را وداع گفت و مسجد بالا سر در حرم حضرت معصومه (سلام الله علیها) بخاک سپرده شد.^۱

۲۱ - سید عیسی جزایری خرم آبادی (۲ نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه اول: نامه پیرامون احوال‌پرسی و ارسال يك چك برای آیت الله مرعشی از طرف جامعه روحانیت لرستان برای رفع مشکلات وقت جامعه مسلمین می‌باشد و نامه به امضای آیات: سید عیسی جزایری خرم آبادی، سید حسین جزایری خرم آبادی و سید عمادالدین جزایری خرم آبادی رسیده است.

- موضوع نامه دوم: نامه در تاریخ ۲۰ ربیع الثانی ۱۳۸۷ ق صادر شده و متن آن پیرامون احوال‌پرسی و جمع‌آوری مقداری پول از خرم‌آباد برای اداره حوزه علمیه قم بوده که آن مبالغ توسط آیت الله سید یدالله طاهری خرم آبادی به همراه این نامه برای ایشان فرستاده شده است.

- آیت الله سید عیسی جزایری خرم آبادی فرزند حجت الاسلام و المسلمین سید جعفر جزایری خرم آبادی در سال ۱۲۷۵ ش برابر با ۱۳۱۳ ق در خرم‌آباد به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را در زادگاهش نزد پدر دانشمند خود گذراند، آنگاه به اصفهان مهاجرت کرد و دروس معقول و منقول را از نزد آیت عظام: درچه‌ای اصفهانی و آخوند ملا محمد کاشی، و... آموختند تا به درجات عالی علمی نائل آمد. آنگاه به اراک رفته و در تمام مدت اقامت آیت الله شیخ عبدالکریم حایری یزدی در اراک از محضر این عالم بزرگ استفاده تام را نمود. پس از بازگشت به زادگاه خود خرم آباد، به تدریس و تبلیغ و تربیت شاگردان و دیگر وظایف دینی

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۲، ص ۳۵۰-۵۲۰.

پرداخت. وی در عصر خود یگانه این شهر به شمار می‌آمد و دارای نفوذی عالی و خدماتی اجتماعی زیادی بود.

از وی فقط يك كتاب به نام «مناقب مولای متقیان» به چاپ رسیده است. از خدمات اجتماعی وی هم می‌توان از ساخت مجدد مدرسه حوزه علمیه امام خمینی (کمالیه) و ساخت يك مسجد بزرگ در کنای آن حوزه یاد کرد.

این عالم فرزانه در دی ماه ۱۳۵۹ ش دار فانی را وداع نموده و در شبستان مسجد امام خمینی در خرم آباد، پس از تشییعی باشکوه مدفون شد.^۱

۲۲ - سید عمادالدین جزایری خرم آبادی (۱ نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه: نامه پیرامون احوال‌پرسی و ارسال يك چك برای آیت الله مرعشی از طرف جامعه روحانیت لرستان برای رفع مشکلات وقت جامعه مسلمین می‌باشد. نامه به امضای آیات: سید عیسی جزایری خرم آبادی، سید حسین جزایری خرم آبادی و سید عمادالدین جزایری خرم آبادی رسیده است.

- آیت الله سید عمادالدین (محمّدکاظم) جزایری خرم آبادی فرزند آیت الله سید محمّد جزایری خرم آبادی فرزند سید حسین جزایری خرم آبادی در خرم آباد به دنیا آمد. تحصیلات خود را در زادگاه و سپس در قم و نجف اشرف نزد علمای بزرگ تکمیل و به فضل و علم شهرت یافت، آنگاه به خرم آباد بازگشت و از سال ۱۳۴۴ ش به جای پدر دانشمند خود در مسجد «بازار - توتونچی» به تبلیغ و اقامه جماعت و دیگر وظایف دینی پرداخت. وی از آیت الله سید شهاب الدین مرعشی نجفی و امام خمینی دارای اجازه امور حسبیه و نقل روایت بود. عاقبت او در ۲۰ آبان ماه ۱۳۷۴ ش دار فانی را در خرم آباد وداع گفت و در همانجا بخاک سپرده شد.^۲

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۱۴، ص ۱۵ - ۴۰ و لرستان به روایت اسناد ساواک.
۲ علمای گمنام لرستان، ج ۱، ص ۴۴ - ۵۰.

۲۳ - شیخ عزیزالله علیمردانیان نهاوندی لرستانی^۱ (۱ نامه به آیت الله مرعشی)
 - موضوع نامه: نامه به تاریخ ۷ شعبان ۱۴۰۱ صادر شده و متن آن شامل در جواب نامه‌ای بوده که آیت الله مرعشی برای ایشان فرستاده و تاکنون متن نامه ایشان یافت نشده است و گزارشی از وظایف خود که در نهاوند مشغول آن است را در نامه داده و در انتهای نامه نیز از آیت الله زاده آقای سید محمود مرعشی نیز یاد شده است.

۲۴ - شیخ علی محمد نجفی ونایی بروجردی (۲ نامه به آیت الله مرعشی)
 - موضوع نامه اول: نامه در جواب نامه آیت الله مرعشی بوده و از مشهد مقدس صادر شده و تاکنون اصل نامه آیت الله مرعشی یافت نشده است و متن آن شامل احوال‌پرسی و خبر نائب‌الزیارة بودن از جانب ایشان است و آنگاه پیرامون ارسال چندین نامه در موضوعات مختلف از افراد مختلف برای ایشان در قبل از این را گزارش داده و گزارشهایی از خبرها در جراید و روزنامه را و مطالبی دیگر را می‌دهند.

- آیت الله حاج شیخ علی محمد نجفی ونایی بروجردی در سال ۱۳۱۲ ق در روستای ونایی در اطراف بروجرد به دنیا آمد، مقدمات را در بروجرد خواند و در نجف اشرف سطح و خارج را فقهاً و اصولاً و معقولاً آموخت.

اساتید او در نجف و بروجرد آیات عظام: شیخ محمد حسین غروی بروجردی، شیخ محمد جواد بلاغی، سید علی قاضی طباطبایی تبریزی، شیخ محمد حسین نائینی، شیخ مرتضی طالقانی، شیخ محمد آشتیانی، سید جمال‌الدین گلپایگانی، میرزا علی ایروانی، سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ محمد اسماعیل محلاتی بروجردی، شیخ محمد یارقلی بروجردی، آقا ضیاء‌الدین عراقی بودند.

او در سال ۱۳۷۵ ق به زادگاهش بازگشت و بعد از وفات آیت الله سید حسین طباطبایی بروجردی مرجعیت صحنه غرب کشور ایران را بر عهده گرفت او ابتداء نجف و آنگاه در بروجرد حوزه درسی مفصل داشت و شاگردان زیادی را تربیت نمود.

از تألیفات او است: ۱ - رساله‌ای در سیر و سلوک؛ ۲ - تقریرات فقه آیت الله شیخ

۱ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی‌گردد.

محمدحسین غروی اصفهانی؛ ۳ - مناسک حج؛ ۴ - رساله عملیه؛ ۵ - حاشیه بر عروة الوثقی؛ ۶ - انیس المقلدین؛ ۷ - کتاب خمس؛ ۸ - حاشیه بر رساله آیت الله بروجردی؛ ۹ - تقریرات خارج فقه و اصول آیت الله شیخ محمدحسین نائینی؛ ۱۰ - تقریرات دروس اخلاق آیت الله میرزا علی قاضی؛ ۱۱ - تقریرات خارج فقه آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی. عاقبت وی در ۱۵ محرم ۱۳۹۵ ق برابر با ۸ بهمن ۱۳۵۳ ش در بروجرد دافانی را وداع گفت و در قبرستان «جهان آباد» بروجرد بخاک سپرده شد.

۲۵ - سید علی اصغر جزایری (وقف کتابخانه شخصی خود برای کتابخانه آیت الله مرعشی)

- نام ایشان در واقفین کتابخانه چندی از واقفین کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی از علمای لرستان بوده‌اند، در این باره در کتاب «کتابشناسی توصیفی آیت الله مرعشی» آمده است: تاکنون کتابخانه‌های خصوصی بسیاری از علما و محققان به این کتابخانه اهداء گردیده است، اینک برخی از آنها را که هر یک بالغ بر چند هزار مجلد بوده است نام می‌بریم: ... محمد عبده بروجردی، محمد حسین آل طاهر، شیخ محمد رضا کاظمی کرمانشاهی لرستانی، سید علی اصغر جزایری، سید محمد علی آل سید غفور، آیت الله کاظمینی بروجردی، شیخ غلام رضا فقیهی بروجردی، سید محمود طباطبایی و ...^۱.

- آیت الله سید علی اصغر جزایری شوشتری فرزند آیت الله سید محمد حسین جزایری در ۲۲ جمادی الثانی ۱۳۱۴ ق در نجف اشرف به دنیا آمد و در حدود ۷ سالگی با پدر به تهران آمد و دروس مقدمات و سطح را در تهران نزد آیات: شیخ مسیح طالقانی، سید محمد تنکابنی، شیخ مرتضی آشتیانی، شیخ عبدالنبی نوری تکمیل کرد. در اوایل تأسیس حوزه علمیه قم به قم آمد و دروس خارج را از آیت الله شیخ عبدالکریم حائری یزدی استفاده کامل نمود و آنگاه به نجف اشرف مهاجرت کرد و دروس آیات عظام: میرزا محمد تقی شیرازی، سید ابوالحسن اصفهانی، را درک و به درجات عالییه علمی نائل آمد. آنگاه به قم مهاجرت کرد و چندین سال از دروس آیت الله سید حسین طباطبایی بروجردی استفاده کامل را نمودند.

۱ کتابشناسی توصیفی آیت الله مرعشی نجفی، سید محمود مرعشی، ص ۶۹۴.

سپس به تهران مهاجرت کرد و تا آخر عمر شریف به اقامه جماعت و در مسجد حاج میرزا شفیع و تدریس و ترویج مذهب و دین پرداخت.^۱

۲۶ - سید علی اصغر موسوی جاپلقی بروجردی (مقدمه آیت الله مرعشی بر رساله حج ایشان و کتاب طرائف المقال ایشان)

- متن فرمایشات آیت الله مرعشی در ابتدای رساله حج: (کتاب الحج للعلامة الفقيه الاصولی الرجالی الحجة آية الحاج آقا علی اصغر الجاپلقی ابن العلامة الفقيه الحاج سید شفیع الجاپلقی صاحب قوائد الاصول...).

- متن فرمایشات آیت الله مرعشی در مقدمه بر طرائف: آیت الله مرعشی نجفی رساله ای را تحت عنوان الضرائف فی ترجمة صاحب طرائف نگاشته اند که در مقدمه «طرائف المقال» چاپ شده است، در آنجا از ایشان اینگونه یاد می‌کند: (هو العلامة الحاج السید علی اصغر بن العلامة الحاج السید محمد شفیع ... العلامة الفقيه الاصولی الرجالی الادیب الآیة الحجة الحاج السید علی اصغر ابن العلامة الآیة الحاج السید محمد الشفیع الجاپلقی).^۲

- آیت الله سید علی اصغر موسوی جاپلقی بروجردی فرزند آیت الله سید شفیع جاپلقی بروجردی می‌باشد که در سال ۱۲۳۱ ق در روستای «امام زاده قاسم» در جاپلق لرستان به دنیا آمد. مقدمات را در زادگاه خود آموخت و آنگاه به بروجرد مهاجرت کرد و دروس سطح و خارج را نزد آیات: سید ابوالقاسم شوشتری، سید علی حسینی گلپایگانی بروجردی، میرزا عبدالمحمد کرمانشاهی، سید علی اکبر جاپلقی بروجردی، سید محمود طباطبایی بروجردی، ملا حسن تویسرکانی بروجردی، شیخ محمد حسین کاظمی، شیخ جرفادقانی بروجردی، سید شفیع جاپلقی بروجردی، ملا اسدالله مجتهد بروجردی و سید جعفر کشفی بروجردی تکمیل و به درجات عالییه علمی نائل آمد.

در سفری که شیخ اعظم انصاری برای کسب فیض از محضر ملا اسدالله مجتهد بروجردی به بروجرد داشتند، ایشان همراه شیخ اعظم انصاری به نجف اشرف مهاجرت کرد

۱ علمای گمنام لرستان، ج ۱۱، ص ۱۰۹ - ۱۱۵.

۲ مقدمه طرائف المقال، سید علی اصغر جاپلقی بروجردی، ج ۱، ص ۸.

و تا آخر عمر شریف شیخ انصاری از محضر ایشان استفاده تام را نمود و همچنین در آن مدت از محضر آیات عظام: شیخ مهدی بن علی کاشف الغطاء، شیخ راضی بن محمد کاشف الغطاء و ملا محمد فاضل ایروانی استفاده تام را برد و سالها خود در نجف اشرف بر کرسی تدریس تکیه زد.

او در سال ۱۲۷۹ ق به زادگاه خود بازگشت و علیرغم اینکه از مدرسین نامی بروجرد به شمار می آمد، ولی باز در سال ۱۲۸۳ ق بعد از چهار سال اقامت در بروجرد از دوباره به نجف اشرف مهاجرت کرد و هفت سال دیگر از محضر بزرگان آن دیار استفاده تام را نمود. او آنگاه در سال ۱۲۹۰ ق برای همیشه به زادگاهش بروجرد بازگشت و به تدریس و تألیف و خدمات علمی و دینی تا سال ۱۳۱۰ ق به مدت بیست سال تمام پرداخت.

از تألیفات و آثار او کتابهای ذیل را می توان عنوان کرد: ۱ - کراسیس فی الفقه من مناسک الحج و الصلوة؛ ۲ - شواهد المغنی؛ ۳ - شرح زبدة الاصول؛ ۴ - رساله فی حجیت الظن و الاستصحاب؛ ۵ - الجامع المقاصد فی اصول الاصحاب (۳ ج)؛ ۶ - لب الاصول؛ ۷ - طرائف المقال فی معرفة طبقات الرجال (۲ ج)؛ ۸ - طبقات الرواة (۲ ج)؛ ۹ - کتاب حج؛ ۱۰ - المناسک الغرویه؛ ۱۱ - الفصول فی ترتیب مباحث الاصول؛ ۱۲ - مباحث الادلة العقلیه؛ ۱۳ - تقریرات دروس فقه پدر دانشمندان؛ ۱۴ - تقریرات دروس اصول پدر دانشمندان؛ ۱۵ - رساله عملیه برای مقلدین.

عاقبت در سال ۱۳۱۳ ق در قم دار فانی را وداع گفت و در حرم حضرت معصومه (سلام الله علیها) بخاک سپرده شد.^۱

۲۷ - شیخ غلامرضا فقهی بروجردی^۲ (وقف کتابخانه شخصی خود برای کتابخانه آیت الله مرعشی)

- نام ایشان در واقفین کتابخانه: در ذیل نام آیت الله سید علی اصغر جزایری نام واقفین لرستانی بر کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی آمده است.

۱ علمای ایران در شهرهای لرستان، ج ۲، ص ۱۹۰ - ۲۴۰.

۲ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی گردد.

۲۸ - سید غلامرضا موسوی اشترینانی بروجردی^۱ (تأیید شجره نامه خاندان

موسوی اشترینان)

- متن تأیید شجره نامه: آیت الله مرعشی در ذیل شجره نامه ایشان نوشته‌اند: (لاریب فی صحه نسب السادة الامجاد وانهم من العلویین الکرام؛ شهاب الدین الحسینی المرعشی النجفی).

۲۹ - دکتر شیخ محمدتقی عبده بروجردی (وقف کتابخانه شخصی برای کتابخانه

آیت الله مرعشی)

- نام ایشان در واقفین کتابخانه: در ذیل نام آیت الله سید علی اصغر جزایری نام واقفین لرستانی بر کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی آمده است.

- آیت الله دکتر شیخ محمد تقی عبده بروجردی فرزند شیخ ملاحسین بروجردی در سال ۱۳۰۰ ق برابر با ۱۲۵۸ ش در بروجرد به دنیا آمد. او پدرش را در دوران کودکی از دست داد. او از طفولیت به کسب علم و فراگیری فقه و معقول و منقول پرداخت. در سن شانزده سالگی، پیاده راهی تهران شد و تحت حمایت آیت الله سید ریحان الله کشفی بروجردی که از مجتهدین بنام عصر خود بود قرار گرفت و به تحصیل خود ادامه داد و از محضر آیات: میرزا حسن آشتیانی، لاهیجی، میرزا هاشم حکیم و شیخ حسین ناظرزاده استفاده برد و در اصول فقه، ادبیات عرب، حکمت و منطق تبحر یافت.

در سن بیست و یک سالگی از محضرت آیت الله میرزا حسن آشتیانی به دریافت اجازه اجتهاد نایل شد. در این زمان، به معلمی روی آورد و به توصیه استادش در مدرسه (دانش) که بعدها به مدرسه (ثروت) تغییر نام داد و مدیریت آن با میرزا «احمد خان حنانه» بود، مشغول به تدریس شد. پس از چندی مدرسه آلمانی «ایران و آلمان» در تهران گشایش یافت و «شیخ عبده» با معرفی میرزا «عبدالعظیم خان قریب» به این مدرسه رفت و به تدریس زبان و ادبیات عرب پرداخت. در این مدت دو کتاب در زمینه صرف و نحو عربی نوشت و زبان آلمانی را در همان مدرسه فراگرفت و زبان فرانسوی را نیز با شرکت در دوره‌های شبانه مدرسه آلیانس آموخت.

۱ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی گردد.

وی یکی از حقوقدانان کاردان و مبتکر دادگستری نوین بود. قاطعیت، درایت و نوآوری‌های او در امور قضائی مشهور خاص و عام است. وی نزدیک به سی سال ریاست محکمه عالی انتظامی قضاوت را برعهده داشت و به بیانی دیگر قاضی القضاات دادگستری بود. نظرات او در امور قضائی همواره جزو نمونه‌های ابتکاری و جالب توجه قضایی و حکمت و استدلال‌های حقوقی به شمار می‌آمد و مرجعی تمام عیار در علوم حقوقی و اصول محاکمات شناخته شده بود.

آثار تألیفی باقی مانده از او عبارت اند از: ۱ - حقوق مدنی؛ ۲ - شرح قانون مدنی؛ ۳ - کلیات حقوق اسلامی؛ ۴ - اصول و رویه قضائی مستخرجه از آرای دیوان عالی تمیز؛ ۵ - صرف و نحوه عربی.

عاقبت وی در سحر گاه ۱۵ تیرماه ۱۳۴۶ ش پس از ادای نماز صبح چشم از جهان فروبست و بر جنازه او مرجع عالیقدر آیت الله مرعشی نجفی نماز میت خواند. پیکرش در جوار حضرت معصومه (سلام الله علیها) در شهر قم به خاک سپرده شد.

۳۰ - شیخ محمد (کوچک) بروجردی^۱ (نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه: این نامه در جواب نامه آیت الله مرعشی صادر شده و بدون تاریخ است و متن نامه آیت الله مرعشی نیز تاکنون یافت نشده است و موضوع آن جمع‌آوری پول و کمک از بروجرد برای اداره حوزه علمیه قم می‌باشد، که در نامه سفارش به دیدار به زودی با آیت الله مرعشی نیز شده است.

۳۱ - سید محمد امامی الیگودرزی^۲ (تأیید شجره نامه ایشان توسط آیت الله مرعشی)

- متن تأیید شجره‌نامه: آیت الله مرعشی نجفی در این متن شجره نامه سادات حسینی امامی الیگودرز را نیز تأیید نموده اند.

۳۲ - سید محمد علوی کاشانی بروجردی (فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون

ایشان)

۱ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی‌گردد.

۲ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی‌گردد.

- متن فرمایشات آیت الله مرعشی پیرامون ایشان: (وكانت تدر وبيني وبينه الكتابات و الرسائل وكان أكثرها بمقام شامخ من الأدب ونظمه في غاية الجودة...)^۱.

- آیت الله سید محمد علوی کاشانی بروجردی فرزند سید ابراهیم موسوی تاجر بروجردی در سال ۱۲۷۲ ق در کاشان به دنیا آمد. دروس مقدمات و سطح و خارج را در کاشان از آیات عظام: ملا محمد بن احمد نراقی، ملا بیب الله شریف کاشانی، میرزا محمد تقی سپهر، شیخ عبدالغفور شیخ العلماء کاشانی، سید جمال الدین اسدآبادی آموخت و آنگاه از علما و مراجع کاشان گردید.

از تألیفات او کتابهای ذیل را می‌توان نام برد: ۱ - حاشیه بر «کفایة الاصول»؛ ۲ - حاشیه بر «ریاض المسائل»؛ ۳ - حاشیه بر «مکاسب»؛ ۴ - حاشیه بر «وسيلة الاخوان» ملا حبیب الله کاشانی؛ ۵ - حاشیه بر «ذخيرة العباد» آخوند خراسانی؛ ۶ - منظومه‌ای در فقه؛ ۷ - منظومه‌ای در فن معانی و بیان؛ ۸ - منظومه‌ای در نحو الفیه؛ ۹ - دیوان اشعار در مدح علماء؛ ۱۰ - دیوان اشعار در مدح ائمه علیهم السلام؛ ۱۱ - سبکة الذهب؛ ۱۲ - رساله‌ای در متاجر؛ ۱۳ - حاشیه بر بسیاری از کتب فقهی؛ ۱۴ - حاشیه بر بسیاری از کتب فلسفی؛ ۱۵ - حاشیه بر بسیاری از کتب عرفانی؛ ۱۶ - حاشیه بر بسیاری از کتب اصولی؛ ۱۷ - المراثی العاشوریه فی الاربعةین العاشوریه؛ ۱۸ - رسائل مختصر؛ ۱۹ - مجموعه اجازات؛ ۲۰^۲ - مجموعه رسائل کوتاه؛ ۲۱^۳ - ارجوزه‌ای در متاجر؛ ۲۲ - دیوان اشعار فارسی؛ ۲۳ - دیوان اشعار عربی. مشایخ وی در اجتهاد و روایت آیات عظام: ملا محمد بن احمد نراقی کاشانی و ملا حبیب الله شریف کاشانی می‌باشد.

عاقبت ایشان در ۱۷ شوال ۱۳۶۳ ق در ۹۰ سالگی در کاشان وفات و در قبرستان فیض کاشانی تحت عنوان مقبره «آیت الله علوی بروجردی» مورد زیارت مومنان است.^۴

۱ المسلسلات فی الاجازات، سید محمود مرعشی نجفی، ص ۲۳۸.
 ۲ این مجموعه را نگارنده این سطور جمع‌آوری نموده و آن مجموعه اجازاتی است که ایشان به شاگردان خود داده است.
 ۳ این مجموعه را که نگارنده این سطور جمع‌آوری نموده، مجموعه‌ای از تقریظ‌ها و مقدمه‌های کوتاهی است که آن عالم جلیل بر آثار و کتب بزرگان نگاشته‌اند.
 ۴ علمای ایران در شهرهای لرستان، ج ۱، ص ۳۱۰ - ۳۵۰.

۳۳ - شیخ محمد ابراهیم نصراللهی بروجردی^۱ (دستورالعلمی از آیت الله مرعشی)

- شیخ محمد ابراهیم نصراللهی بروجردی پیرامون یکی از اساتید خود یعنی مرحوم آیت الله مرعشی نجفی می فرماید: (یک روز بعد از درس خارج فقه به ایشان عرض کردم: «عالی ترین ذکری که انسان می خواهد و از غیر خدا بی نیاز می کند ما را اگر ممکن است منت بگذارید؟») ایشان فرمودند: نتیجه یک عمر تحقیقات ما در این سوال این ذکر است:
«اللهم اغننی بحلابک عن حرامک و بفضلک عن سواک»^۲.

۳۴ - شیخ محمد حسین آل طاهر جاپلقی خمینی الیگودرزی^۳ (۱) نامه به آیت

الله مرعشی و وقف کتابخانه شخصی خود برای کتابخانه آیت الله مرعشی)
- موضوع نامه: نامه در تاریخ ۲۰ جمادی الثانی ۱۳۸۷ قمری صادر شده و پیرامون احوال پرسى بعد از مدتی بیماری آیت الله مرعشی بوده و دعاگویی برای ایشان و در نامه یادی از جناب حجت الاسلام و المسلمین شیخ جعفر بشارت نیز شده است.
- نام ایشان در واقفین کتابخانه: در ذیل نام آیت الله سید علی اصغر جزایری نام واقفین لرستانی بر کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی آمده است.

۳۵ - شهید شیخ محمد حسین صادقی الیگودرزی^۴ (۱) نامه به آیت الله مرعشی

و تقریرات درس آیت الله مرعشی)
- موضوع نامه: نامه احوالپرسی و خبر از مسایل و مبارزات انقلابی.
- موضوعات تقریرات درس آیت الله مرعشی: وی تقریرات درسی کتاب اجتهاد و تقلید را از دروس خارج آیت الله مرعشی نجفی نگاشته و موجود است، ولی متأسفانه هنوز به چاپ نرسیده است. در ابتدای آن آمده است: (وبعد: يقول المعترف بذنبه المفتقر الى رحمة ربه محمد حسین صادقی هذه تقریرات استاذنا الاعظم وملاذنا الافخم السيد شهاب الدين النجفي ادام الله ظله على رؤس الانام...).

۱ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی گردد.
۲ مصاحبه نگارنده با حجت الاسلام و المسلمین محمد ابراهیم نصراللهی بروجردی.
۳ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی گردد.
۴ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی گردد.

۳۶ - سید محمدعلی آل غفور جزایری (وقف کتابخانه شخصی خود برای کتابخانه آیت الله مرعشی)

- نام ایشان در واقفین کتابخانه: در ذیل نام آیت الله سید علی اصغر جزایری نام واقفین لرستانی بر کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی آمده است.

- آیت الله سید محمدعلی آل غفور جزایری از ائمه جماعت مسجد امام حسن عسکری علیه السلام و در زمره مدرسین مشهور دروس سطح حوزه علمیه قم بود. وی دارای تألیفات علمی است، از جمله: ۱ - شرح مزجی مکاسب (۱۴ ج)؛ ۲ - امام حسین علیه السلام چراغ هدایت؛ ۳ - اوصاف روزه داران؛ ۴ - دروس اخلاق اسلامی؛ ۵ - از هر چمن گلی؛ ۶ - شرح عروة الوثقی (۳ ج)؛ ۷ - مبانی الاصول؛ ۸ - تحقیق الکفایة؛ ۹ - شرح مزجی لمعه؛ ۱۰ - خاطرات حج.

وی در ۱۵ آذر ۱۳۸۷ ش دار فانی را وداع گفت و در قبرستان شیخان آرام گرفت^۱.

۳۷ - سید محمدعلی کاظمینی بروجردی^۲ (وقف کتابخانه شخصی خود برای کتابخانه آیت الله مرعشی)

- نام ایشان در واقفین کتابخانه: در ذیل نام آیت الله سید علی اصغر جزایری نام واقفین لرستانی بر کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی آمده است.

۳۸ - شیخ محمدتقی نصیر الاسلامی الیگودرزی^۳ (۱ نامه به آیت الله مرعشی و جواب آن)

- موضوع نامه: آیت الله شیخ محمد حسین نصیرالاسلامی نامه‌ای به آیت الله مرعشی نوشته‌اند و در آن آیت الله شیخ محمدتقی نصرالاسلامی را معرفی نموده‌اند که ایشان امام جماعت مسجدی که در مهرآباد تهران، توسط آقایان: حاج بیوک سراج انصاری و حاج علی نقی زاده ساخته شده، هستند و به تبلیغ و ارشاد مومنین مشغول اند.

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۲۰، ص ۴۰۰ - ۳۵۰.

۲ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی گردد.

۳ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی گردد.

- متن جواب آیت الله مرعشی: آیت الله مرعشی نیز در ذیل آن آیت الله شیخ محمدتقی نصیرالاسلامی را به وثوق و تقوا توثیق نموده و سفارش کرده از محضر ایشان استفاده کنند.

۳۹ - سید محمد رضا موسوی نوربخش بروجردی (۲ نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه اول: نامه پیرامون تبعید امام خمینی و ارتباط با مرجعیت شیعه از جمله آیت الله مرعشی و خطاب به ایشان می باشد و ذیل نامه را جمعی از علمای مقیم در حوزه علمیه مشهد از جمله آیت الله سید محمد رضا موسوی بروجردی امضاء نموده اند.

- موضوع نامه دوم: نامه پیرامون مراجعت آیت الله مرعشی نجفی به مشهد مقدس و اقامت ایشان در منزل آیت الله میلانی است و ذیل آن را عده ای از علمای حوزه مشهد مقدس از جمله آیت الله سید محمد رضا موسوی بروجردی امضاء نموده اند.

- آیت الله سید محمد رضا موسوی نوربخش بروجردی فرزند آیت الله سید فخرالدین نوربخش بروجردی از نوادگان سید محمد حسن نوربخش بروجردی در بروجرد به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را در زادگاه خود گذراند و آنگاه به همراه پدر به مشهد مقدس رضوی مهاجرت کرد. تحصیلات سطح و خارج خود را در آنجا در طی ۲۰ سال اقامت در مشهد مقدس، از محضر درس پدر دانشمند و آیت الله میرزا محمد آقا زاده کفائی تکمیل و آنگاه به قم مهاجرت کرد و مقداری از محضر آیت الله بروجردی استفاده نمود.

بعد از واقعه دلخراش مسجد گوهرشاد که وی نیز مورد هجوم و تحت تعقیب قرار گرفت، مدتی در شهر هرات پنهان شد، آنگاه به نجف اشرف رفته و به تحصیلات خود نزد آیات عظام: آقا ضیاءالدین عراقی، میرزا محمد حسن نائینی، سید ابوالحسن اصفهانی دامه داده و در مدت ۱۲ سال اقامت به مقام رفیعی از علم و اجتهاد نائل آمد.

مشایخ ایشان در اجتهاد و نقل روایت آیات عظام: سید حسین طباطبایی بروجردی، میرزا محمد آقا زاده کفائی، سید ابوالحسن اصفهانی، آقا ضیاءالدین عراقی، میرزا محمد حسین نائینی بودند.

وی آنگاه به مشهد مقدس بازگشته و به تدریس و دیگر وظایف دینی پرداخت، چنانچه در درس خارج وی بیش از دویست نفر از فضلاء مشهد مقدس شرکت می کردند.

از تألیفات وی به کتابهای ذیل می‌توان اشاره نمود: ۱- رساله‌ای در اجتهاد؛ ۲- رساله‌ای در تقلید؛ ۳- رساله‌ای در عدالت؛ ۴- توضیح المسائل؛ ۵- خلاصه الاحکام؛ ۶- مبدأ و معاد.

عاقبت او در مهر ۱۳۶۳ ش در مشهد دارفانی را وداع و پس از تشییعی باشکوه در غرفه ۶ صحن آزادی در حرم مطهر امام رضا علیه السلام مدفون شد.^۱

۴۰ - شیخ محمدرضا کاظمی موموندی لرستانی^۲ (۲ نامه به آیت الله مرعشی و وقف کتابخانه شخصی خود برای کتابخانه آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه اول: نامه درخواست آیات: شیخ محمدرضا کاظمی نورآبادی لرستانی و شهید شیخ عطاءالله اشرفی اصفهانی و شیخ عبدالجلیل جلیلی کرمانشاهی برای آیت الله مرعشی نجفی جهت سفارش و دستور ایشان مبنی بر اقامت دائم آیت الله سید محمدمیددی کرمانشاهی در کرمانشاه جهت اقامه امور دینی و تدریس در حوزه علمیه آیت الله بروجردی در کرمانشاه می‌باشد.

- موضوع نامه دوم: نامه در تاریخ ۵ شوال ۱۴۰۰ ق صادر شده و برای درخواست ساعت ملاقات در روز مشخص برای ملاقات اعضای جامعه روحانیت کرمانشاه با آیت الله مرعشی نجفی می‌باشد.

- نام ایشان در واقفین کتابخانه: در ذیل نام آیت الله سید علی اصغر جزایری نام واقفین لرستانی بر کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی آمده است.

۴۱ - سید محمّد صادق بحر العلوم نجفی بروجردی الاصل (۹ فقره نامه به آیت الله مرعشی)

- موضوع نامه اول: نامه در تاریخ ۱۹ ربیع الاول ۱۳۴۹ ق صادر شده و متن آن شامل ابتدا ابراز ناراحتی از قطع ارتباط بین خودشان و آیت الله مرعشی می‌باشد و آنگاه از ایشان درخواست اجازه نقل روایت می‌نماید و سپس خبر تألیف کتابی پیرامون علامه آیت الله سید محمدرضا کاظمی را می‌رساند.

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۱۵، ص ۶۱ - ۱۰۰.
 ۲ زندگی نامه ایشان چون در شماره ۹۲ میراث شهاب آمده، لذا در اینجا ذکر نمی‌گردد.

مهدی بحرالعلوم نجفی بروجردی را داده و درخواست کرده هر نوع سند و اجازه و... در این مورد از افراد می‌تواند تهیه و برایشان بفرستد و در انتها نیز نام آیات: سید محمدتقی بحرالعلوم و سید علی نقی نقوی لکهنوی و میرزا محمدعلی اردوبادی ذکر شده است.

- موضوع نامه دوم: نامه در تاریخ ۲۴ ربیع الثانی ۱۳۴۹ ق صادر شده و ابتدا شامل احوال‌پرسی و خبر ارسال اجازه مفصل آیت الله شیخ محمدرضا طوسی به همراه کتاب از ایشان برای آیت الله مرعشی را داده و آنگاه درخواست اجازه نقل روایت از آیت الله مرعشی نموده اند و در انتها نیز نام آیات: سید علی نقی نقوی لکهنوی و شیخ محمدهادی اردوبادی ذکر شده است.

- موضوع نامه سوم: نامه در تاریخ ۲۶ رجب ۱۳۵۶ ق صادر شده و متن آن شامل ابتدا حوال‌پرسی و خبر رسیدن نامه جدید آیت الله مرعشی است که آیت الله مرعشی درخواست کرده از علمای نجف برایشان اجازه نقل روایت بگیرند و سپس خبر چاپ کتاب نزّهة الحرمین آیت الله صدر در لکهنو توسط آیت الله سید علی نقی نقوی را داده و سپس فهرستی در حدود بیش از بیست جلد از تألیفات تازه چاپ شده در نجف را به آیت الله مرعشی ارائه می‌دهد که در بعد از آن برایشان ارسال خواهد کرد.

- موضوع نامه چهارم: نامه در تاریخ ۱۳۵۹ ق صادر شده و متن آن ابتدا شامل خبر رسیدن تألیفات جدید آیت الله مرعشی برای ایشان بوده و آنگاه درخواست فرستادن کتاب و فیات فی المشجرة را با گله مندی از عدم ارسال نموده و سپس درخواست ارسال کتابهای تازه چاپ شده در قم و تهران از جمله تاریخ کبیر یعقوبی و البلدان یعقوبی و تجارب السلف نخجوانی و طبقات السلاطین عباس اقبال را نموده و خبر ارسال کتاب کشکول علامه شیخ محمد نجفی را برای آیت الله مرعشی داشته است.

- موضوع نامه پنجم: نامه در سال ۱۳۶۱ ق صادر شده و متن آن ابتدا اشاره به خاطرات زمان هم حجره بودن یکدیگر در مدرسه قوام نجف داشته، آنگاه درخواست کرده که نسخه خطی کتاب الثاقب فی المناقب را در تهران برای ایشان تهیه و بفرستند و آنگاه گفته که سلام به آیت الله سید صدالدین صدر برسانید و به ایشان بگویید نسخه‌ای از کتاب المهدی خود برایشان بفرستد و همچنین درخواست کرده کتاب پیرامون سادات مرعشی و مشعشعین را برایشان بفرستد.

- موضوع نامه ششم: نامه در ۲۹ رجب ۱۳۶۲ ق صادر شده است و متن آن ابتدا شامل خبر رسیدن سه کتاب معالم العلماء و تنمة یتیمه الدهر و المهدی تألیف آیت الله صدر توسط آیت الله شیخ محمدحسین رشتی نجفی را داده و آنگاه موانع عدم چاپ کتاب کشکول علامه شیخ مجدالدین را شرح داده و سپس خبر چاپ و ارسال چهار جلد کتاب مآثر الکبری فی تاریخ سامراء را داده و درخواست کرده هر نوع کتابی در رجال و نسب شناسی در قم دارند، برای ایشان بفرستند.

- موضوع نامه هفتم: نامه در تاریخ ۱۳۶۵ ق صادر شده است و متن آن شامل احوال‌پرسی و خبر از مسافرت خود به خارج از نجف اشرف داده و خبر داده که در عراق چاپخانه بزرگی را احداث و خریداری کرده است. و همچنین گفته که نامه‌ای برای آیت الله بروجردی نوشته و درخواست‌هایی داشته و سفارش کرده که به آقای بروجردی تذکر بدهند که فراموش نکنند و همچنین سفارش کرده که به آیت الله سید صدرالدین صدر سلام برسانند و سفارش آقای حاج غلامرضا نیکزاد توتونچیان تهرانی را به ایشان بکنند تا جزء اول شرح کفایة الاصول علامه مشکینی را برای ایشان بفرستند، چنانکه جزء دوم آن را از آیت الله سید مرتضی خلخالی دریافت نموده‌اند.

- موضوع نامه هشتم: نامه در تاریخ ۲۳ ذی‌القعدة ۱۳۷۳ ق صادر شده و متن آن شامل احوال‌پرسی و اشاره به نامه نگاری‌های گذشته شده و آنگاه سفارش آیت الله شیخ عبدالغفار انصاری که از نوادگان شیخ اعظم انصاری و از فضلاء حوزه علمیه نجف و از ائمه جماعت آنجا را نموده و درخواست کرده که ایشان را به آیت الله بروجردی معرفی نمایند و امکانات سفر ایشان را به قم فراهم کنند و سپس خبر مسافرت برادر خودشان مرحوم آیت الله سید محمدتقی بحرالعلوم را به قم داده و درخواست کرده که تألیفات و آثار جدید چاپ شده خودشان یا دیگر علما را برایشان بفرستند.

- موضوع نامه نهم: نامه در تاریخ ۳ جمادی الاول سال ۱۳۷۵ ق صادر شده و متن آن شامل احوال‌پرسی و اشاره به نامه‌های گذشته از دو طرف است و آنگاه سفارش آیت الله شیخ عبدالله عاملی که از جبل عامل به قم آمده و از دوستان آیت الله شیخ علی قمی است را می‌نمایند که در قم وسایل اقامت و آرامش ایشان را در قم فراهم نمایند.

از این متن نامه‌های متعدد به دست می‌آید که مرحوم آیت الله مرعشی نجفی نیز نامه‌های متعددی برای آیت الله سید محمدصادق بحرالعلوم نوشته‌اند که تاکنون متن این نامه‌ها به دست نیامده است.

- آیت الله سید محمد صادق بحرالعلوم فرزند آیت الله سید حسن بحرالعلوم فرزند آیت الله سید ابراهیم بحرالعلوم و از نوادگان علامه سید محمد مهدی بحرالعلوم بروجردی است که اصالتاً بروجردی و متولد و متوفای نجف اشرف می‌باشد و در سال ۱۳۱۵ ق به دنیا آمده است. سادات بحرالعلوم از این باب که جدّ اعلاّی آنها علامه سید محمد مهدی بحرالعلوم فرزند سید مرتضی علم‌الهدی طباطبایی بروجردی و ایشان فرزند سید محمد طباطبایی بروجردی (مدفون در بروجرد) می‌باشند، همگی بروجردی به شمار می‌آیند.

سید جواد طباطبایی بروجردی برادر علامه سید محمد مهدی بحرالعلوم نیز مدفون در بروجرد و مزار و بارگاه دارند.

وی مقدمات و سطح را در نجف اشرف در نزد بزرگانی چون آیات: میرزا ابوالحسن مشکینی، میرزا فتاح شهیدی، سید محمود شاهرودی، شیخ اسماعیل محلاتی، سید ابوتراب خوانساری، شیخ آقا بزرگ طهرانی و... آموخت و آنگاه دروس خارج آیات عظام: میرزا محمد حسین نائینی، سید ابوالحسن اصفهانی و سید محسن حکیم را درک و مراتب عالیّه علمیه را کسب نمود.

از تألیفات ایشان آثاری چون کتاب‌های ذیل را می‌توان نام برد: ۱ - دلیل القضاء الشرعی (۷ ج)؛ ۲ - صکوک الاعلامات و الحجج الشرعیة؛ ۳ - وفيات الاعلام (۲ ج)؛ ۴ - الاجازات؛ ۵ - الکشکول (۳ ج)؛ ۶ - الرحیق المختوم (۲ ج)؛ ۷ - الکراسیس الاحدی عشرة؛ ۸ - شعر أبی طالب بن عبدالمطلب و أخباره؛ ۹ - الاجازات؛ ۱۰ - سلاسل الرواة و طرق الاجازات؛ ۱۱ - لمحة عن مؤلفات الشيخ الطوسی؛ ۱۲ - مجموعة من تراجم الشعراء مقتبسة من کتابی نشوة السلافة و الطلیعة.

سرانجام وی در ۸۲ سالگی در ۲۱ رجب ۱۳۹۹ ق در نجف دار فانی را وداع نموده و در مقبره خانوادگی علامه بحرالعلوم بخاک سپرده شد.^۱

۱ علمای لرستان بعد از آیت الله بروجردی، ج ۲، ص ۴۶ - ۱۲۴.

- ۱- بر آستان خوبان، سید مهدی موسوی، نشر منشور وحی، چاپ اول، سال ۱۳۸۹ ش، قم.
- ۲- لرستان به روایت اسناد ساواک، مرکز نشر اسناد ساواک، چاپ اول، سال ۱۳۷۹ ش، تهران.
- ۳- تاریخ بروجرد، جلد ۲، غلام رضا مولانا بروجردی، نشر کتابخانه صدر، سال ۱۳۵۳ ش، تهران.
- ۴- لغت نامه دهخدا، انتشارات ارزشمند، چاپ اول، سال ۱۳۷۷ ش، تهران.
- ۵- کتابشناسی آثار آیت الله مرعشی نجفی، سید محمود مرعشی نجفی، نشر کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، چاپ اول، سال ۱۳۸۲ ش، قم.
- ۶- طرائق المقال فی ضبط اسماء الرجال، سید علی اصغر جابلقی بروجردی، نشر کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، چاپ اول، سال ۱۴۱۱ ق، قم.
- ۷- علمای لرستان بعد از آیت الله العظمی بروجردی، میرزا علی سلیمانی بروجردی، (۲۰ جلد)، خطی.
- ۸- علمای ایران در شهرهای لرستان، میرزا علی سلیمانی بروجردی، (۲۰ جلد)، خطی.
- ۹- علمای گمنام لرستان، میرزا علی سلیمانی بروجردی، (۲۰ جلد)، خطی.
- ۱۰- علما در روشنائی تاریخ، محمد سیف زاده، نشر سیفا، ۱۳۹۲ ش، خرم آباد.
- ۱۱- المسلسلات فی الاجازات، سید شهاب الدین مرعشی نجفی، نشر کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، چاپ اول، سال ۱۴۱۶ ق، قم.
- ۱۲- نامه‌های ناموران، سید محمود مرعشی نجفی، نشر کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، چاپ اول، سال ۱۳۸۹ ش، قم.
- ۱۳- مصاحبه نگارنده با آیت الله شیخ علی آل کاظمی مومیندی لرستانی.
- ۱۴- مصاحبه نگارنده با حجت الاسلام محمد ابراهیم نصراللهی بروجردی.